

УДК 316.0

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.8>

Катерина ШОВШ

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології, директор Фахового коледжу Закарпатського угорського інституту імені Ф. Ракоці ІІ, площа Кошута, 6, м. Берегово, Закарпаття, Україна, 90202

ORCID: 0000-0003-2616-185X

Бібліографічний опис статті: Шовш, К. (2022). Передумови розвитку соціальної культури на сучасному етапі. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 60–64, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.8>

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Метою статті є розкриття теоретико-практичних передумов розвитку соціальної культури на сучасному етапі. Виявлено, що соціальна культура є системно цілісною соціальною якістю, яка відображає досягнутий рівень розвитку, який являє собою набір соціальних норм і цінностей, що склалися історично і притаманні певній соціальній системі. Визначено, що серед суттєвих ознак соціальної культури, що визначаються як приналежність до культури в цілому, є природа ціннісних смислів та їх інтерсуб'єктивна взаємодія як джерело трансформації цінностей і смислів. З'ясовано, що соціальна культура є найбільш чутливим показником реалізації прав людини, таких як ідентичність, національна пам'ять, самоповага та соціальний мир. Виявлено, що соціальна культура висвітлює історично зумовлений рівень розвитку українського суспільства, творчі здібності людини, що виражаються в її організації та способі діяльності, створених матеріальних і духовних цінностях, тому стан українського суспільства визначається соціальною культурою українського народу, тобто ступенем відповідності волі і свідомості даним природою законам суспільного життя. Визначено, що для України сьогодні важливим є розвиток соціальної культури, який можна забезпечити дотримуючись принципу демократичності, відповідно до чого справжню демократію може гарантувати лише формування соціальної культури громадян. Розглянуто передумови формування соціальної культури та встановлено, що сучасна Україна, яка зазнала трансформаційних змін після розпаду Радянського Союзу, переживає нову хвилю ціннісної трансформації, яка відродилася після Революції Гідності та триває досі в умовах російсько-української війни. Визначено, що у контексті російсько-української війни, яка вплинула на мільйони життів, соціальна культура виявилася важливим інструментом незламності українського народу та пріоритетом соціального розвитку суспільства.

Ключові слова: соціальна культура, суспільство, народ, особистість, трансформація.

Kateryna SHOVSH

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Pedagogy and Psychology Department, Director of Vocational School of Transcarpathian Hungarian College, Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute, Kossuth square, 6, Beregszász, Transcarpathia, Ukraine, 90202

ORCID: 0000-0003-2616-185X

To cite this article: Shovsh, K. (2022). Peredumovy rozvytku sotsialnoi kultury na suchasnomu etapi [Prerequisites for the development of social culture at the present stage]. *Vichlyvist. Humanitas*, 6, 60–64, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.8>

PREREQUISITES FOR THE DEVELOPMENT OF SOCIAL CULTURE AT THE PRESENT STAGE

The purpose of the article is to reveal the theoretical and practical prerequisites for the development of social culture at the current stage. It was found that social culture is a systemically integral social quality that reflects the achieved level of development, which is a set of social norms and values that have developed historically and are inherent in a certain social system. It was determined that the nature of value meanings and their intersubjective interaction as a source of transformation of values and meanings are among the essential features of social culture, which are defined as belonging to the culture as a whole. It was found that social culture is the most sensitive indicator of the realization of human rights, such as identity, national memory, self-respect and social peace. It was found that social culture illuminates the historically determined level of development of Ukrainian society, the creative abilities of a person, which are expressed in its organization and method of activity, created material and spiritual values, therefore the state of Ukrainian society is determined by the social culture of the Ukrainian people, that is, the degree of conformity of will

and consciousness with nature laws of social life. It was determined that the development of social culture is important for Ukraine today, which can be ensured by adhering to the principle of democracy, according to which true democracy can only be guaranteed by the formation of the social culture of citizens. The prerequisites for the formation of social culture were considered and it was established that modern Ukraine, which has undergone transformational changes after the collapse of the Soviet Union, is experiencing a new wave of value transformation, which was revived after the Revolution of Dignity and continues to this day in the conditions of the Russian-Ukrainian war. It was determined that in the context of the Russian-Ukrainian war, which affected millions of lives, social culture turned out to be an important tool for the indomitability of the Ukrainian people and a priority for the social development of society.

Key words: social culture, society, people, personality, transformation.

Аналіз проблеми. У ході соціально-політичних змін проблема соціальної культури набула небаченої гостроти. Тому в культурній революції як умові становлення демократичної держави здійснення соціальних реформ стає одним із найважливіших факторів. Актуальність досліджуваної проблеми полягає в тому, що проблема розвитку соціальної культури набула особливої важливості після проголошення незалежності України. Елементи соціальної культури стають символами суспільних змін.

Суспільство все більше визнає загальну потребу в культурі як розвитку, що може вплинути на поступ суспільства в цілому. Соціальна культура все більше визнається найважливішим досягненням нації та її гідністю і сутністю, оскільки вона зберігає та утворює не лише існування окремих людей, а й існування націй загалом

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі питання розвитку соціальної культури на сучасному етапі виступають предметом досліджень багатьох науковців, зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку здійснюють Возняк С., Гордієнко К., Дзюба І., Копієвська О., Костенко О., Костюк Т., Кривошеїн В., Морщакова О., Нищук Є., Пазенок В., Фурман А. та інші. Так, Гордієнко К. наголошує, що побудова ефективних соціальних взаємодій, які відповідають потребам соціальної культури, є досить складним процесом, який сильно залежить від особистісних та соціальних характеристик взаємодіючих суб'єктів (Гордієнко, 2005). Водночас Костенко О. стверджує, що соціальна культура таких людей є основою суспільного розвитку всіх народів. При чому, прогресивна «політична воля» може виникнути лише під впливом громадян із правильною соціальною культурою (Костенко, 2009), а нерозуміння важливої ролі громадянського суспільства та культури в житті суспільства призводить до різноманітних ілюзій (Костенко, 2005).

Проте, враховуючи дослідження науковців, слід відзначити, що ґрунтовного вивчення потребують питання розвитку соціальної культури з огляду на передумови такого розвитку з позиції практичного аспекту.

Мета дослідження. Метою статті є розкриття теоретико-практичних передумов розвитку соціальної культури на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження доводять, що соціальна культура сьогодні втілена в артефактах, матеріальних носіях (знаряддях, знаках), що об'єктивно передаються наступним поколінням як сукупність способів і прийомів матеріальної та духовної діяльності людини. Соціальна культура також є системно цілісною соціальною якістю, яка відображає досягнутий рівень розвитку. Він являє собою набір соціальних норм і цінностей, що склалися історично і притаманні певній соціальній системі. Соціальна культура демонструє соціальні характеристики та виражає в кожну епоху спрямованість суспільства на створення, збереження та поширення норм і цінностей такої культури та результатів людської діяльності.

Соціальна культура організовує життя людини для виконання генетично обумовлених функцій у житті, правил поведінки тощо. Вона служить для організації досвіду та регулювання стосунків членів суспільства. Таким чином, соціальна культура висвітлює історично зумовлений рівень розвитку суспільства, творчі здібності людини, що виражаються в її організації та способі діяльності, створених матеріальних і духовних цінностях.

З огляду на зазначене вище варто стверджувати, що соціальна культура – це:

1) окремий і важливий вид, та частина людської культури, яка нормалізує та оцінює процеси спільного життя людей, створює правила, цінності, кодекси та системи повсякденної поведінки, спільної діяльності, міжособистісного спілкування;

2) багаторівневе становлення в життєдіяльності індивідів, груп, народів, націй і людства в цілому, що регулює і мотивує хід їх існування, заснованих на ідеологічних, психосоціальних і етичних знаннях і уявленнях про дійсне і правильне суспільне життя;

3) специфічна форма соціалізованого буття людини, що породжується в процесі філогенезу і безперервно відновлюється і збагачується майбутніми поколіннями за допомогою кодів, схем, програм і моделей поведінки, діяльності, спілкування і поведінки, а також у процесі відповідної важливої діяльності кожного суб'єкта, який формує його як внутрішній культурний характер і самодостатню особистість (Фурман, 2015).

Кожна людина, яка прагне до досконалості та ефективності у побудові соціальної взаємодії, може кардинально змінити себе, свої звички та навички спілкування, вироблені роками. Такі зміни багато в чому визначаються ступенем суб'єктивної важливості для людини тієї сторони дійсності, яку усвідомлює в даний момент сфера її спілкування. Таким чином, стан суспільства визначається соціальною культурою людей, тобто ступенем відповідності волі і свідомості даним природою законам суспільного життя.

Серед суттєвих ознак соціальної культури, що визначаються як приналежність до культури в цілому, є природа ціннісних смислів та їх інтерсуб'єктивна взаємодія як джерело трансформації цінностей і смислів. Ознаками соціальної культури є актуальність і репрезентативність, що пов'язано з тим, що соціальна культура є основою поведінки соціальних суб'єктів, визначає зміст і спосіб їх діяльності, а результати об'єктивуються в соціальній системі (Возняк, 2012).

Соціальна культура є найбільш чутливим показником реалізації прав людини, таких як ідентичність, національна пам'ять, самоповага та соціальний мир. Саме розвиток соціальної культури має бути в центрі національних інтересів, національної політики та національної безпеки. Від взаємодії та відповідальності національних інституцій за стан соціальної культури, залежить ефективність національного культуроусвідомлення у світі, культурного розвитку.

Важливу роль соціальної культури в суспільному житті підтверджують переконливі спосте-

реження. Наприклад, порівнюючи соціальну культуру пересічного українця та пересічного поляка, виникає питання «Чому сьогодні в Україні живеться не так як в Польщі?», відповідь на яке важко дати.

Стан і розвиток соціальної культури завжди знаходяться в прямій і оберненій залежності від загального духовного клімату суспільства. Якщо правда, справедливість, базові етичні норми не є найвищими цінностями в суспільстві, яке не піддається раціональному виправленню та інтелектуальному маніпулюванню, то таке суспільство перебуває в глибокій духовній кризі, а його негативні еманції пронизують всю сферу соціальної культури.

Соціальна культура громадян, яку можна визначити як багат шарове утворення, формує теоретичний світогляд, соціально-психолого-етичні знання та уявлення про явища суспільного життя (Pazенок, 1997).

Для України сьогодні важливим є розвиток соціальної культури, який можна забезпечити дотримуючись принципу демократичності. Відповідно до цього справжню демократію може гарантувати лише формування соціальної культури громадян. Тому необхідно розв'язати ілюзію, що законодавство може діяти саме по собі, що воно є автоматичною «машиною», здатною самостійно забезпечувати суспільний порядок. Виховання, яке формує соціальну культуру громадян, стоїть над політикою, а освітяни – над політиками.

З часу здобуття незалежності Україна зіткнулася з величезними культурними викликами. Ситуація загострюється етнічними, мовними, територіальними та демографічними проблемами.

Сучасна Україна, яка зазнала трансформаційних змін після розпаду Радянського Союзу, переживає нову хвилю ціннісної трансформації, яка відродилася після Революції Гідності. Сьогодні українці змушені засвоювати, так би мовити, структуру цінностей власне: цінності вищого рангу і цінності другого рангу. Зміни культурних цінностей, безсумнівно, відбуваються в процесі спілкування. Культура, суспільство та особистість, де умовами існування та відтворення є комунікативні взаємодії, не можуть повноцінно функціонувати відповідно до потреб часу без досвіду комунікативної поведінки, сформованої під впливом культур-

них факторів і цінностей, що впливають із глобалізацією. Зміни, спричинені глобалізацією, суттєво змінюють морально-етичний та психологічний стан особистості, а отже, й соціальну культуру загалом (Копієвська, 2014).

Повна ціннісна переорієнтація в суспільстві можлива лише через зміну цінностей поколінь. Тому важливо розуміти цінності на сучасному етапі розвитку соціальної культури. Динамізм соціальної культури виявляється в соціальних процесах. Суспільство після Революції Гідності переживає одночасне виникнення та наявність кількох фаз розвитку культурних процесів, які виходять за межі існуючої інфраструктури та важко інтегруються у формальне культурне поле через інноваційні форми. На жаль, нові цінності, притаманні демократичним європейським державам, зароджуються дуже повільно (Нищук).

Вірогідною альтернативою нинішньому нігілістичному тиску на українську соціальну культуру може бути стан суспільства, що розуміється як узагальнений вияв творчих зусиль українського народу, його ідейно-релігійних і моральних досягнень, художньої думки.

Самостійне історичне існування українського народу має бути культурно забезпечене. Інакше він залишиться несправним. Йдеться передусім про конкурентоспроможність української культури, її здатність задавати тон інтелектуальному та духовному життю суспільства, підлаштовувати під суспільство світові культурні реалії. Серед багатьох передумов досягнення такого стану можна назвати: суспільства, які сприймають свою культурну спадщину; руйнування культурних стереотипів та просування інноваційних тенденцій; активну культурну політику країни на основі наукової концепції національної культури; інтенсивний розвиток культурної інфраструктури (Дзюба).

Наявність культурної спадщини та культурних ресурсів є важливою передумовою особистої творчої реалізації та соціально-духовного розвитку. Зокрема, це стосується доступності нових технологій і сучасних форм культурного самовираження незалежно від місця прожи-

вання, статусу, належності до певної соціальної чи етнічної групи.

Влада як засіб організації суспільного життя має забезпечити в Україні суспільний лад, сприятливий для розвитку соціальної культури (Костенко, 2005).

Під впливом Революції Гідності чітко відбувся процес переосмислення правових цінностей і формування соціальної культури в демократичному суспільстві. Відбулося встановлення ефективного громадського контролю над владою, зменшення (і довготривале зникнення) тиску на засоби масової комунікації, утвердження свободи конкуренції еліт та якісний зсув правлячої еліти в бік її просування (Кривошеїн, 2016).

У контексті російсько-української війни, яка вплинула на мільйони життів, соціальна культура виявилася важливим інструментом незламності українського народу та пріоритетом соціального розвитку суспільства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, результати проведених досліджень дозволили виявити, що соціальна культура висвітлює історично зумовлений рівень розвитку українського суспільства, творчі здібності людини, що виражаються в її організації та способі діяльності, створених матеріальних і духовних цінностях, тому стан українського суспільства визначається соціальною культурою українського народу, тобто ступенем відповідності волі і свідомості даним природою законам суспільного життя. Визначено, що для України сьогодні важливим є розвиток соціальної культури, який можна забезпечити дотримуючись принципу демократичності, відповідно до чого справжню демократію може гарантувати лише формування соціальної культури громадян. Розглянуто передумови формування соціальної культури та встановлено, що сучасна Україна, яка зазнала трансформаційних змін після розпаду Радянського Союзу, переживає нову хвилю ціннісної трансформації, яка відродилася після Революції Гідності та триває досі в умовах російсько-української війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Возняк С. С., Костюк Т. В. Культура як соціальне явище: аксіологічний вимір. *Соціологічні студії*. 2012. № 1 (1). С. 16–21.
2. Гордієнко К. С. Аналіз поняття соціальної культури особистості. *Український соціум*. 2005. № 5–6. С. 38–46.
3. Дзюба І. Проблеми і перспективи української культури. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1495357.html>

4. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурі сучасної України: монографія. К.: НАКККиМ, 2014. 296 с.
5. Костенко О. Соціальна культура громадян-найкращий антикризовий засіб. *Економічний часопис-XXI*. 2009. С. 17–20.
6. Костенко О. М. Соціальна культура громадян – основа нової України. *Наукові записки*. 2005. Том 38. Юридичні науки. С. 38–41.
7. Кривошеїн В. В. Вплив «революції гідності» на політичну та правову культуру українського суспільства. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2016. № 2 (29). С. 37–58.
8. Нищук Є. Культура України – основа ціннісного та економічного фундаменту держави. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/4059>
9. Фурман А. В., Морщакова О. Соціальна культура. *Психологія і суспільство*. 2015. № 1 (59). С. 26–36.
10. Pazenok V. Social culture // Social Philosophy: A Brief Collegiate Dictionary / General editing and compilation V. Andruschenko, N. Gorlach. К.-Kh.: VMP «Rubikon», 1997. 400 p.

REFERENCES:

1. Vozniak, S. S. & Kostiuk, T. V. (2012). Kultura yak sotsialne yavyshe: aksiolohichni vymir [Culture as a social phenomenon: an axiological dimension]. *Sotsiologichni studii – Sociological studies*, 1 (1), 16–21.
2. Hordiienko, K. S. (2005). Analiz poniattia sotsialnoi kultury osobystosti [Analysis of the concept of social culture of the individual]. *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society*, 5–6, 38–46.
3. Dziuba, I. Problemy i perspektyvy ukrainskoi kultury [Problems and prospects of Ukrainian culture]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1495357.html>
4. Kopievska, O. R. (2014). Transformatsiini protsesy v kulturi suchasnoi Ukrainy: monohrafiia [Transformational processes in the culture of modern Ukraine: monograph]. К.: НАКККиМ, 296 p.
5. Kostenko, O. (2009). Sotsialna kultura hromadian-naikrashchyi antykrizovyi zasib [Social culture of citizens is the best anti-crisis tool]. *Ekonomichniy chasopys-XXI – Economic journal-XXI*, 17–20.
6. Kostenko, O. M. (2005). Sotsialna kultura hromadian – osnova novoi Ukrainy [Social culture of citizens – the basis of the new Ukraine]. *Naukovi zapysky – Proceedings*, 38, 38–41.
7. Kryvoshein, V. V. (2016). Vplyv «revoliutsii hidnosti» na politychnu ta pravovu kulturu ukrainskoho suspilstva [The influence of the "revolution of dignity" on the political and legal culture of Ukrainian society]. *Visnyk NiuU imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiologiia – Bulletin of Yaroslav Mudry NYU. Series: Philosophy, philosophy of law, political science, sociology*, 2 (29), 37–58.
8. Nyshchuk, Ye. Kultura Ukrainy – osnova tsinnisnoho ta ekonomichnoho fundamentu derzhavy [The culture of Ukraine is the basis of the value and economic foundation of the state]. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/4059>
9. Furman, A. V., Morshchakova, O. (2015). Sotsialna kultura [Social culture]. *Psykhologiia i suspilstvo – Psychology and society*, 1 (59), 26–36.
10. Pazenok, V. (1997). Social culture // Social Philosophy: A Brief Collegiate Dictionary / General editing and compilation V. Andruschenko, N. Gorlach. К.-Kh.: VMP «Rubikon», 400 p.